

KS. ZDZISŁAW MAŁECKI: *Monoteizm w Księdze Deuteroizajasza*, Kraków 1998, ss. 289.

Treść pracy habilitacyjnej ks. dra Zdzisława Małeckiego *Monoteizm w Księdze Deuteroizajasza* ujęta została w bardzo przemyślaną i konsekwentnie stosowaną strukturę zarówno całości jak i poszczególnych elementów.

We wstępie Autor zaznacza, iż " przedmiotem niniejszej pracy jest analiza teologiczno-historyczna części drugiej Księgi Izajasza, czyli tzw. Księgi Deuteroizajasza, obejmującej rozdziały 40-55"(s.9). Precyzując bardziej przedmiot formalny pracy ks. Małecki pisze, że "przedmiotem tej pracy jest nie tyle egzegeza literacka tej części Iz, ile jej teologia. W Księdze tej po raz pierwszy spotykamy się z jasno postawionym problemem monoteizmu, czyli wyraźnym stwierdzeniem proroka, że Jahwe jest jedynym Bogiem i nie ma obok niego żadnych innych bóstw". Z tak wyraźnym twierdzeniem o jedyności i wyłączności Jahwe spotykamy się po raz pierwszy w Starym Testamencie. Analiza i próba bliższego wyjaśnienia tego problemu stanowi główny przedmiot niniejszej pracy" (s.9-10).

Budowa części zasadniczej – korpusu i jego czterech części składowych budzi uznanie i może stanowić wzorzec metodyczny dla innych prac biblijnych. Rozdz. I – to szerokie, ale nieodzowne wprowadzenie w zagadnienie – to *Sitz im Leben* problematyki. "Analiza i głębsze poznanie warunków życia wygnańców w niewoli pozwoli poznać środowisko i problemy życia wygnańców, do których zwracał się Deuteroizajasz ze swoim orędziem" (s.14). Analiza literacka Iz 40-55 prowadzi do konkluzji, że w orędziu DtIz są nowe typy prorocत्व, różne od prorocत्व sprzed niewoli. Są to wyrocznie zbawcze, hymny, mowy sądowe i dysputy (s.14). Rozdz. III – wymagający szczególnie wiele pracy, to analiza egzegetyczna, zwłaszcza tych tekstów, które mają charakter wyraźnie monoteistyczny (s.15). Rozdz. IV – to synteza teologiczna." DtIz pierwszy stwierdził istnienie jedyne Boga, obok którego nie ma żadnych innych bogów: "Ja, Ja jestem Jahwe, a poza mną nie ma zbawcy" (43,11). Jasny, zwięzły, wprowadzający w meritum zagadnienia wstęp (ss.9-16) oraz podsumowanie wyników badań (ss.247-250).

*Poznań*

*KS. BOGDAN PONIZY*

CHRISTINA REGNER, *Skarabäen and Skaraboide* (Bonner Sammlung von Aegyptiaca, hrsg. von Ursula Rössler-Köhler. Band 1), Wiesbaden 1995, ss.160.

Seminarium Egypciologiczne Uniwersytetu w Bonn posiada spory i ciekawy zbiór zabytków egipskich, najczęściej do tej pory nie publikowanych, a mających duże znaczenie w badaniach nad poszczególnymi grupami materiału. Z tego też względu przystąpiono ostatnio do opracowywania i publikowania owej kolekcji,

w pierwszej kolejności przedstawiając skarabeusze i skaraboidy (ok.100 zabytków)<sup>1</sup>.

Początki bońskiej kolekcji sięgają czasów A. Wiedemanna, pierwszego profesora egiptologii w tamtejszym uniwersytecie (wówczas były to głównie jego zakupy dokonywane w trakcie podróży do Egiptu). Wkrótce jednak włączono do zbioru zabytki pochodzące z wykopalisk L. Borchardta w Abusir, H. Junkera w Merimde, G. Mölera w Abusir el-Melek, G. Steindorffa w Aniba oraz W.M.F. Petriego (Nagada, Abydos, Koptos, Luksor, a w ostatnich latach (1959) z poszukiwań E. Edela w rejonie Asuanu. Z czasem powstał więc ciekawy i wartościowy historycznie zbiór z wieloma obiektami o sporym znaczeniu, obejmujący ramy czasowe od schyłku Starego Państwa do czasów ptolemejskich.

We wstępnych partiach autorka zwięźle definiuje przedmiot swoich zainteresowań, charakteryzując skarabeusze i skaraboidy w ramach szerszej grupy, jaką stanowią amulety<sup>2</sup>. W oparciu o ustalenia swych poprzedników podaje też przyjętą terminologię, służącą do określenia poszczególnych części świętego żuka<sup>3</sup>.

W części katalogowej (ss.11-97) autorka sklasyfikowała 98 zabytków w układzie dość przypadkowym, tzn. w kolejności narzuconych niegdyś numerów inwentarzowych, nie nadając pracy układowi systematycznego (orientację ułatwiają mają natomiast indeksy na ss. 151-160). Poszczególne zabytki zilustrowano starannie przygotowanych 25 tablicach fotograficznych (ss. 117-141), ukazując każdy obiekt w 3 ujęciach. Poszczególne notki katalogowe opatrzone ponadto wyraźnymi rysunkami baz, by szczegółowo przekazać elementy ich dekoracji lub tekstu.

Omawiany katalog zawiera ciekawy i nie znany wcześniej materiał, mogący obecnie wzbogacić szczegółowe studia i rozprawy poświęcone m. in. różnym zagadnieniom ikonograficznym czy kryptografii. W zbiorze znajduje się np. kilka zabytków z trigramem Amona, obiekty tzw. mottami lub życzeniami, czy kilka przykładów z imieniem Mencheperre (nie uwzględnionych w podstawowej monografii B. Jaegera z r. 1982)<sup>4</sup>. Wspomnieć należy także o zabytkach z wizerunkiem kananejskiego „Reszefa” (nr 40: bóstwo pomiędzy dwoma ureuszami; nr 74: bóstwo

---

<sup>1</sup> Jako tom następny ukazał się już, katalog; egipskich palet szminkowych (23 zabytki), przygotowany również przez Chr. Regner (por. *Schminkpaletten* [Bonner Sammlung von Aegyptiaca, Band 2], Wiesbaden 1996).

<sup>2</sup> Sporo uwagi poświęciła autorka ich rozmieszczeniu na mumioowych bandażach (por. ss. 6-7).

<sup>3</sup> Oporając się na pracy O. Keela i Chr. Uehlingera, *Altorientalische Miniaturkunst*, Moguncja 1990, s.62. Ostatnio jednak O. Keel zwrócił uwagę na mylne stosowanie określenia *prothorax* (winno być: *pronotum* zob. tegoż, *Corpus der Stempelsiegel-Amulette aus Palästina/Israel. Von den Anfängen bis zur Perserzeit. Einleitung* (Orbis Biblicus et Orientalis. Series Archaeologica, 10), Fryburg-Getynga 1995, s.20-21.

<sup>4</sup> Por. ogólne wprowadzenie w problematykę badań wraz z obszernym zestawem literatury: J. Śliwa, *Skarabeusze egipskie*, Kraków 1995.

stwo stojące na lwie + „ofiarnik”), identyfikowanego jednak obecnie z Baalem<sup>5</sup>. Na uwagę zasługuje też najstarszy zabytek w omawianej kolekcji (pieczęć nr 75), datowany na schyłek Starego Państwa – I Okres Przejściowy<sup>6</sup>.

Zamykają pracę: zwięzłe streszczenie opatrzone tabelami ujmującymi stosunek długość/szerokość, szerokość/wysokość, wysokość/długość obiektów na przykładzie zabytków z Bonn (ss.100-105) i znaczącego, wzorowo opracowanego zbioru z Bazylei (ss. 106-114)<sup>7</sup>; zestawienie cytowanej literatury (ss. 143-150); trzy indeksy (ss. 151-160) pozwalające na przegląd materiału zawartego w katalogu w zależności od typu zabytku i przedstawienia lub tekstu umieszczonego na bazie.

Kraków

JOACHIM ŚLIWA

---

<sup>5</sup> Lub Baalem-Sethem, por. I. CORNELIUS, *The Iconography of the Canaanite Gods Reshef and Baal* (OBO 140), Fryburg-Getynga 1994. Zgodnie ze stwierdzeniem autorki, skaraboid nr 74 wykazuje ikonograficzne i stylistyczne podobieństwa do zabytku z krakowskiego Muzeum Archeologicznego (Cornelius, jw. , s. 199, BM 51).

<sup>6</sup> Pieczęć ta należy do kategorii tzw. Knopfsiegel (ang. button seals lub design-amulets), który opracował ostatnio A. WIESE, *Die Anfänge der ägyptischen, Stempelsiegel-Amulette* (OBO, Ser.Arch. 12), Fryburg-Getynga 1996 (według jego klasyfikacji zabytek należałoby zaliczyć do grupy L.2: Geometrische Stempel. Pyramidenförmige und Giebelförmige Stempel, tabl. 58).

<sup>7</sup> Por. E. HORNING, E. STAEHELIN, *Skarabäen und andere Siegelamulette aus Basler Sammlungen*, Moguncja 1976 (ok. 900 zabytków).